

Reziliens kisvárosok? Kisvárosi fejlődési modellek válságállósága és lehetséges jövője

**A MAGYAR REGIONÁLIS TUDOMÁNYI TÁRSASÁG
XIX. VÁNDORGYŰLÉSE**

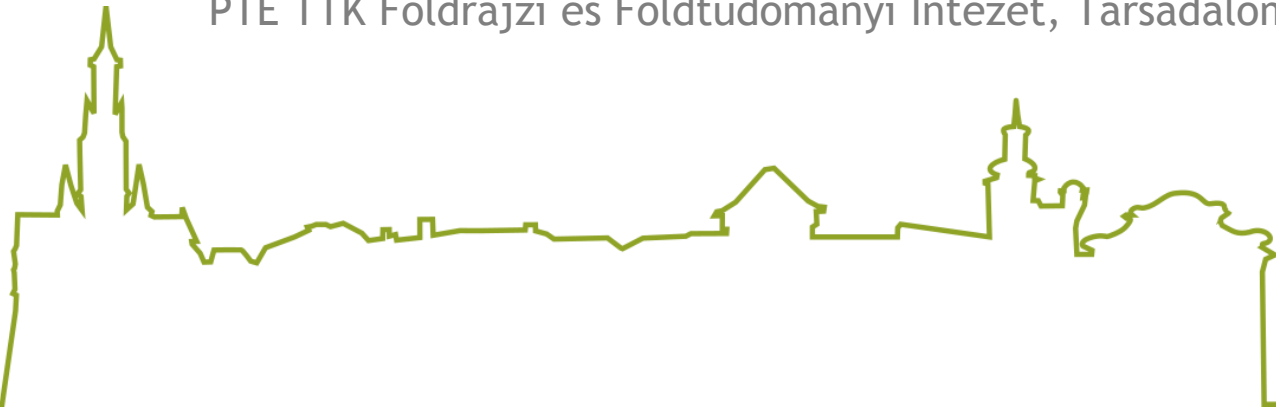
**A területi egyenlőtlenségek új formái és az
átalakuló területpolitika**

Budapest, 2021. november 4–5.

dr. Pirisi Gábor

egyetemi docens

PTE TTK Földrajzi és Földtudományi Intézet, Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszék

Milyen micsoda?

► Reziliens, vagyis...

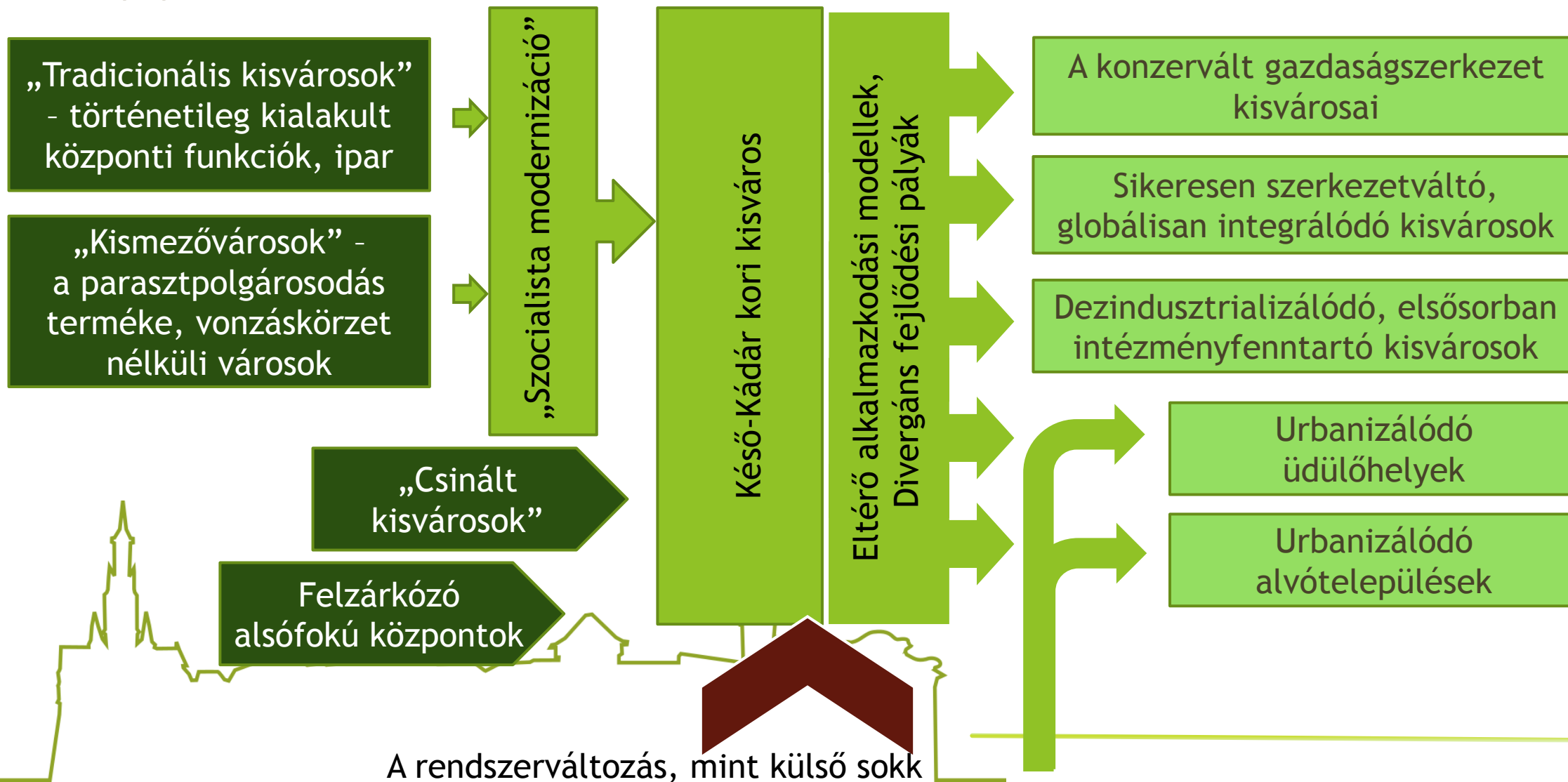
- Eredetileg a külső sokkhatások utáni gyors „**visszapattanás**”, helyreállás képessége
- A változó értelmezésben egyre inkább olyan külső hatásokhoz való **alkalmazkodás képessége**, amelynek befolyásolására az adott közösség nem képes
- **Társadalmi konstrukció**, amelyet egy térbeli alapon szerveződő, intézményesült és informális kapcsolatok által összekapcsolt **közösség** hoz létre. Olyan, ezen kapcsolatok által hordozott **készségek és tudás összessége**, amelyek lehetővé teszik a változó, a közösség szempontjából külsőnek tekinthető társadalmi, gazdasági, politikai és ökológiai feltételekhez való folyamatos **alkalmazkodást**, a közösség **működő- és fejlődőképességének** megőrzését.

► Kisváros, vagyis...

- Különböző megközelítések léteznek arra, hogy mi is a kisváros
- A központi funkciók meghatározott körével rendelkező település, „középfokú központ”
- Urbánus identitással rendelkező települési közösség
- Dominánsan lokális kötődésekkel jellemző település
- „Ahol mindenből csak egy van” - település, ahol a városi funkciók aránylag széles köre megjelenik, de a városias szolgáltatások piaca sokszor monopolisztikus
- „Ahol gyalog vagy biciklivel jársz”
- Ha Magyarországon vizsgálódunk: általában 20, 25 vagy 30 ezer főnél nem népesebb városokat értünk alatta

Kisvárosi fejlődési modellek?

- ▶ A hazai kisvárosok két történeti-genetikai alaptípusa?

Az egyes fejlődési modellek kulcselemei

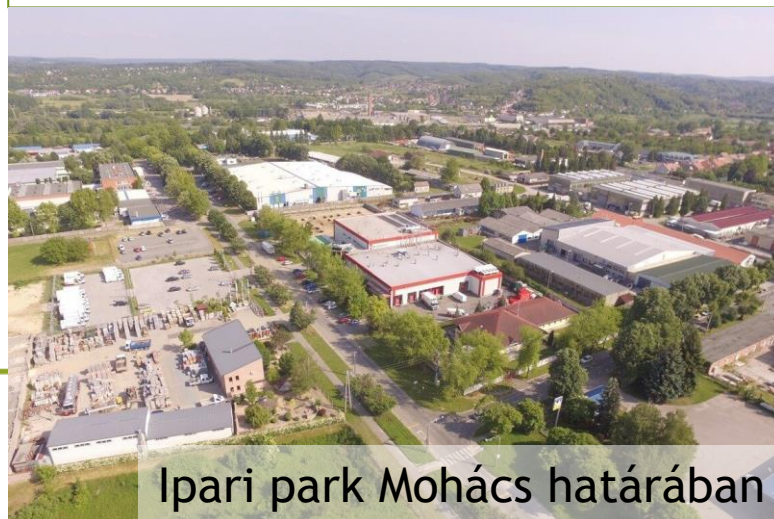
A konzervált gazdaság szerkezetű városai

- ▶ Általában a szocialista iparosítás „termékei”, „csinált kisvárosok”, „kis-nagyvárosok”
- ▶ Általában zsugorodó méret és jelentőség, „lecsúszó középvárosok”
 - ▶ Tiszaújváros, Kazincbarcika, Paks
- ▶ „kisvárosiság” fejlesztése: identitás, kohézió, imázs

Sikeresen szerkezetváltó városok

- ▶ Vagy a korábbi szereplők alakulnak át sikeresen, vagy teljesen új szereplők jelennek meg
- ▶ Több hullám: 1990-es évek, 2010 után kibontakozó fejlődés, szilárd gazdasági alapok
- ▶ A globális értékláncokba történő helyi integráció
- ▶ Többnyire koherens, zárt elit, némileg autokratikus vezetési modell, konzervatív értékek jó (jobboldali) kormányzati kapcsolatok
- ▶ Mór, Mohács, Bóly: „ipari park városok”

Az intézményfenntartó városok

- ▶ A gazdasági szerkezetváltás kevésbé volt sikeres, újraiparosodásban nincsenek jelentős szereplők
- ▶ Globális gazdaság felé vezető szálak gyengék
- ▶ A szolgáltatószektor legfontosabb elemei a közintézmények (oktatás, egészségügy) a helyi-vonzáskörzeti népesség ellátása (kereskedelem)
- ▶ Jelentős elvándorlás, külföldi munkavállalás
- ▶ A modell a központi szerepek fenntartásán-megerősítésén alapul
- ▶ Szigetvár, Dombóvár, Nagyatád

Az egyes fejlődési modellek kulcselemei II.

Urbanizálódó üdülőtelepülések

- ▶ Elsősorban „fürdővárosok” - Balaton és termálvizek
- ▶ Jelentős idegenforgalmi beruházások, növekvő bevételek
- ▶ Társadalmi átalakulás: vállalkozói réteg megerősödése, egyfajta polgárosodás
- ▶ Arculatépítés, városias megjelenés kialakítására történő törekvés
- ▶ Hévíz, Zalakaros, Balatonlelle...

„Karos Korzó” Zalakaros

Urbanizálódó alvótelepülések

- ▶ Budapest és néhány nagyváros környezetében
- ▶ Urbánus habitusú népesség folyamatos beáramlása
- ▶ Erősödő gazdaságifunkciók: kereskedelem-logisztikától a poszt-szuburbán fejlődésre jellemző komplex tercier funkciókig
- ▶ Szolgáltatás- és funkcióbővítés, arculatépítés, kohézió erősítése
- ▶ Törökbálint, Halásztelek, Kozármisleny

Szalagátvágás Maglódon

Néhány általánosítható tapasztalat

- ▶ A legtipikusabb kisvárosok sokszor kevésbé sikeresek - az atipikus kisvárosok sikereesebbek
- ▶ A kisvárosi fejlődési modellek mindegyike jelentősen támaszkodik külső forrásokra:
 - ▶ „Nagyberuházások”, globális értékláncok
 - ▶ Idegenforgalom révén megvalósuló szolgáltatás-export
 - ▶ A közeli nagyváros munkahely- és szolgáltatás-kínálata
 - ▶ Az állami újraelosztás
- ▶ Mennyire stabilak ezek az eredmények?

A COVID mint kihívás a kisvárosok szintjén

Elsődlegesen: egyéni, családi és közösségi tragédiák, veszteségek - nem szabad szem előtt tévesztenünk!

Közvetlen hatások

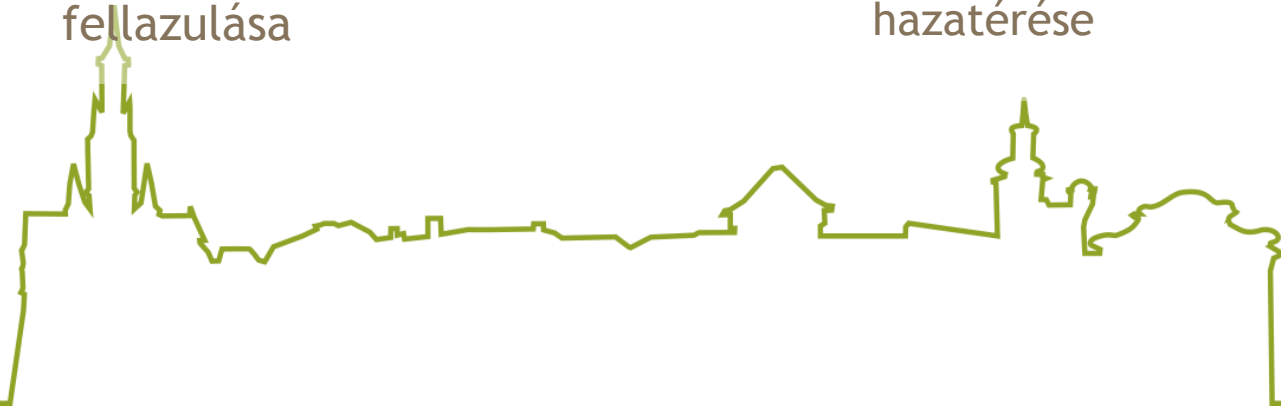
- ▶ A védekezés egyéni és közösségi költségei (önkormányzatok és intézmények)
- ▶ A zárlatokban érintett vállalkozások bevételkiesései és ennek következményei (szolgáltatások, idegenforgalom, első hullámban még az ipar is)
- ▶ A közösségi élet szálainak fellazulása

Közvetett hatások

- ▶ A kormányzati válságkezelés mellékhatásai
 - ▶ Kieső bevételek: IPA, parkolási díj - részben térített, részben kevésbé jelentős
 - ▶ Egyéb forráselvonások, átrendezések - politikailag némileg szelektív
- ▶ Privát beruházások elmaradásai
- ▶ Külföldi munkavállalók hazatérése

Távlati hatások

- ▶ Világgazdasági átrendeződés?
 - ▶ A globalizáció finom kapcsolati hálója szakadáspontig feszült
- ▶ Új turisztikai trendek?
 - ▶ Itt is a lokalitás?
- ▶ Új lakóhelyi trendek?
 - ▶ Gyorsuló kiköltözés az agglomerációba
 - ▶ Felértékelődő üdülőterületek - másodikból első otthon

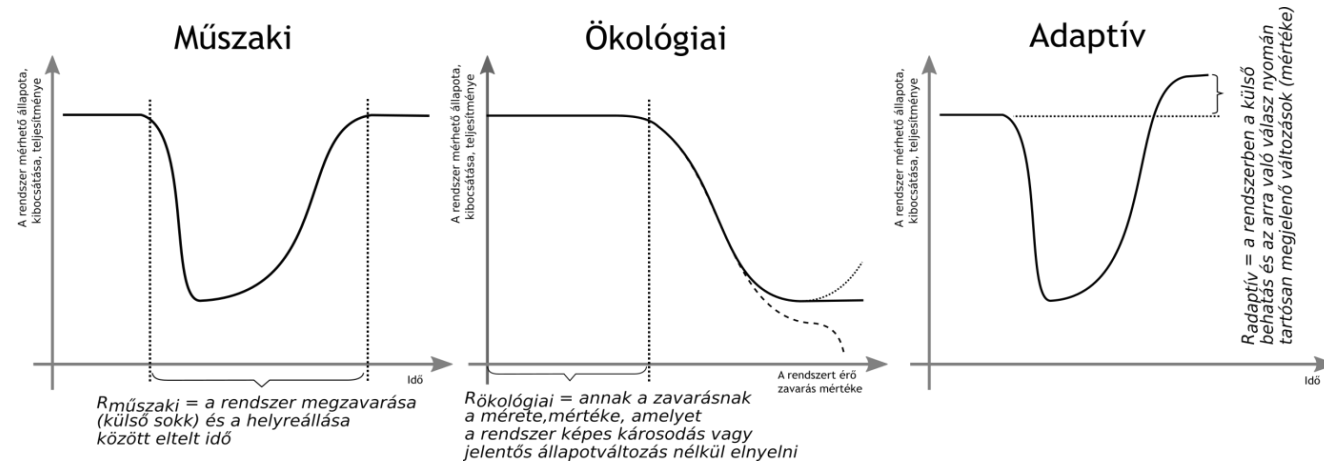
Mennyire bizonyultak reziliensnek a kisvárosok?

Mit jelenthet a kisvárosok szintjén a reziliencia?

- ▶ Hegedüs Judit, 2020: Város Rugalmassági Index (CRI) - gazdasági, társadalmi és környezeti komponensek mint egy képességet meghatározó elemek (középvárosokra alkalmazott vizsgálat)
- ▶ Pirisi G. 2019: a reziliencia szempontjából döntő a diverzitás, kohézió és autonómia megfelelő szintje a települési közösség gazdasági, szociális és politikai szférájában

Egy reziliens kisváros lehetséges modellje

		A rezilienciát kialakító legfontosabb faktork		
		Diverzitás	Kohézió	Autonómia
A helyi társadalom tértermelésének egyes aspektusai	A társadalmi struktúrák és reciprocitáson alapuló viszonyok	Sokszínűség, heterogén szerkezet a társadalom különböző metszeteiben (kor-, státusz-, etnikai és vallási tagoltság, szubkulturális és életmód-csoportok)	Erős kötődés a helyi közösséghez (identitás), magas szintű társadalmi tőke (bizalom), integráció: kirekesztés és a kizáródás hiánya	Önszervezettség, jelentős számú alulról jövő kezdeményezés és nonprofit szervezet jelenléte, működése
	A gazdasági aktivitás és piaci viszonyok	A gazdasági szereplők méretbeli és ágazati sokszínűsége	Helyi kötődésű vállalkozások jelenléte és társadalmi szerepvállalása	A gazdasági aktivitás erőforrásainak helyi rendelkezésre állása, helyi piacok működése, lokális termelési láncok és piaci kapcsolatok
	A politikai aktivitás és hatalmi viszonyok	Értékpluralizmus, különböző csoportok részvétele a döntéshozatali mechanizmusokban, a kisebbségi vélemények artikulálásának lehetőségei	Érdekegyeztetési mechanizmusok működése, együttműködés a különböző csoportok között az alapvető stratégiai célok kapcsán	A helyi ügyeket érintő stratégia-alkotás és döntéshozatal széleskörű szabadsága

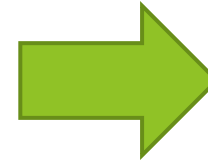
Reziliencia jeleit mutatja egy kisváros, akkor, ha...

- ▶ A külső sokkhatás ellenére képes rendszerszerű működését fenntartani, a sokkhatást „elnyelni”
- ▶ Képes a sokkhatás után gyorsan újraindulni, működését helyreállítani
- ▶ Képes a külső hatáshoz adaptálódni, a krízisből tanulni, a működését magasabb szinten folytatni

Mennyire bizonyultak reziliensnek a kisvárosok? II.

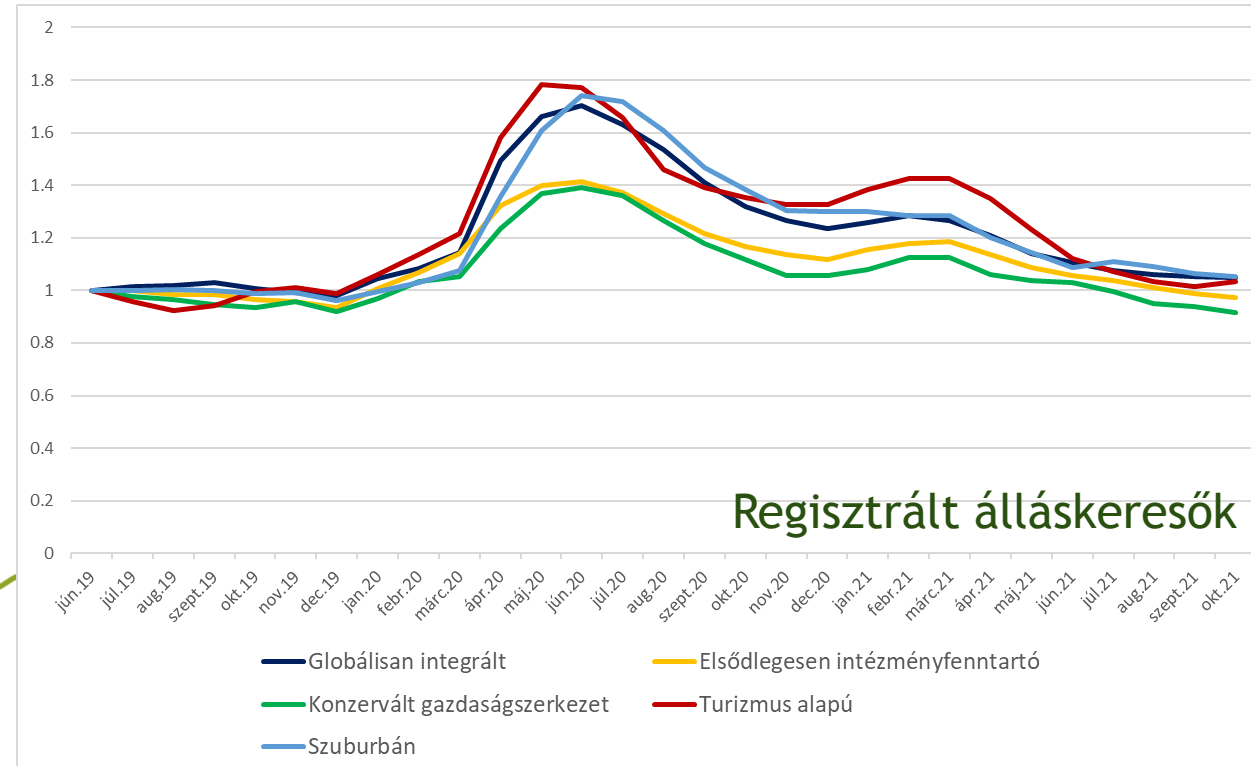
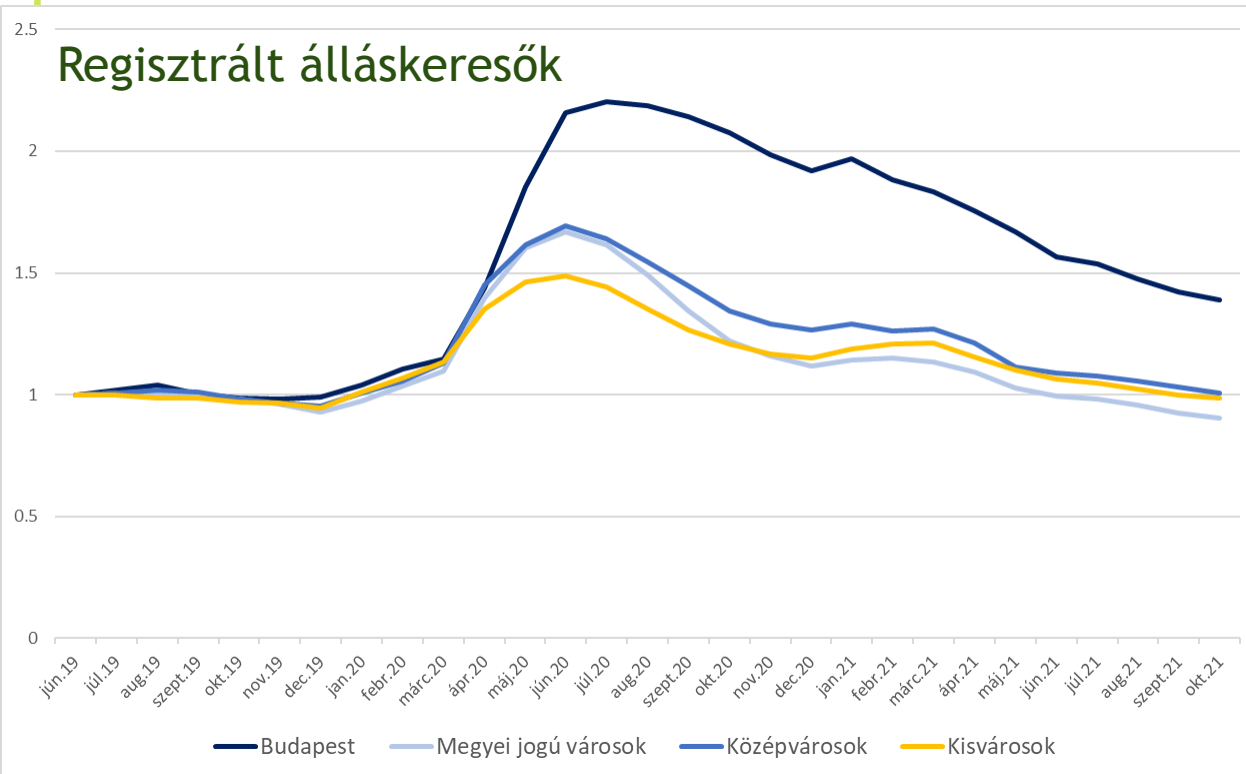
- ▶ A közvetlen hatások tekintetében: **nagyon** - de kevés az empirikus eredmény

- ▶ Munkanélküliség nem ugrott meg és gyorsan visszatért
- ▶ Kevés vállalkozást adtak fel végleg - és ahol igen - sok esetben a covid az utolsó csepp volt a pohárban
- ▶ Gyors visszatérés a (némileg torzult) normalitáshoz
- ▶ Első hullám: társadalmi kohézió, szolidaritás példái

- ▶ Elsősorban az „elnyelő” és a „gyors visszapattanási” képességek látszódnak - az adaptív reakció nem annyira

Regisztrált álláskeresők

A fejlődési modellek kapcsán azonosítható középtávú kockázatok

(1) Globális láncok szétesése és beruházások elmaradása - az egész hazai iparra leselkedő kockázat

(1) Külföldi munkaerő hazatérése - esély és kockázat

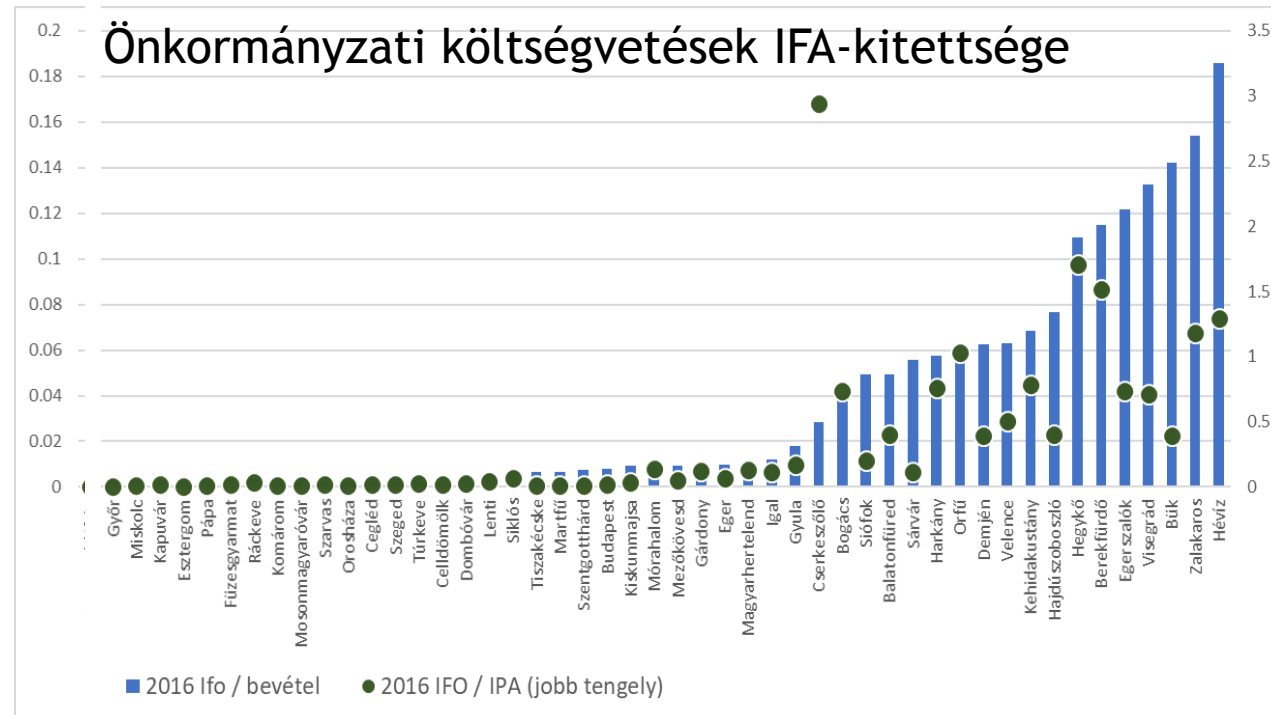
(2) Turizmus jövőjével kapcsolatos bizonytalanságok

(3) Politikai kockázatok

(1) A fejlesztés két lehetséges forrása: IPA és központi címzett támogatások

(2) Sajátos K-európai reziliencia: a siker záloga nem az autonómia, hanem a „szoros függés”

Önkormányzati költségvetések IFA-kitettsége

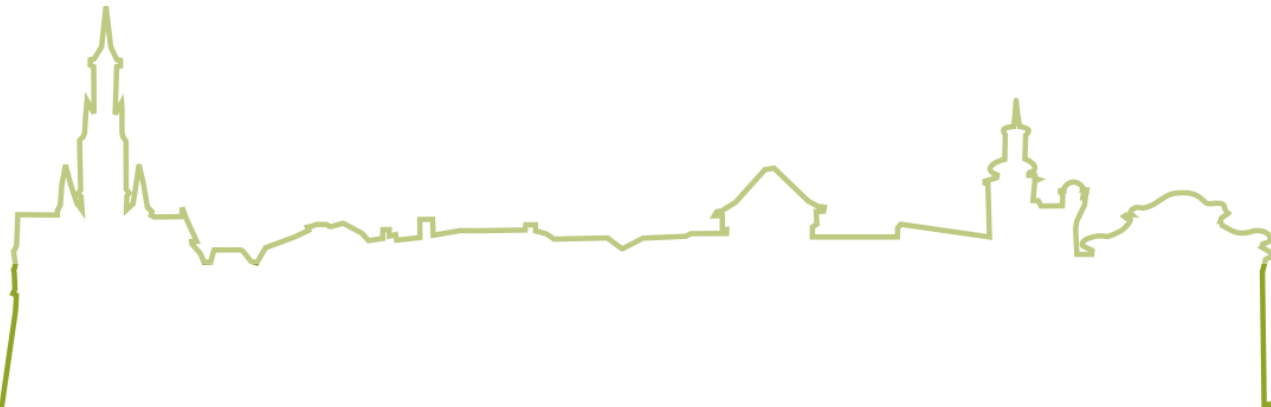
(1) Intézmények fenntartásával kapcsolatos kockázatok

(1) Kórházak centralizált irányítása - első (következő?) lépés a kisvárosi kórházak felszámolása felé?

(2) Fennmaradó demográfiai kockázatok

Konklúziók?

- ▶ Szükségképpen csak részlegesek lehetnek...
- ▶ A kisvárosok sokkal nagyobb rezilienciát mutatnak, mint az várható volt
- ▶ Rezilienciájuk azonban jelentős részben külső tényezőkön múltott
- ▶ Az adaptáció, alkalmazkodás és a továbbfejlődés jelei kevésbé látszanak egyelőre
- ▶ A covid lehetséges (vagy valószínűsíthető) hosszabb távú hatásai között számos, a kisvárosi fejlődési modellekre potenciálisan veszélyes kockázatot azonosíthatunk

Köszönöm a megtisztelő figyelmet!

pirisi.gabor@pte.hu